

6–7 YOSHLI BOLALARDA MAVSUMIY O'ZGARISHLARNI KUZATISH ORQALI TABIATGA BO'LGAN QIZIQISHNI RIVOJLANTIRISH

Negboyeva Gulmira Otabek qizi

Navoiy Davlat Universiteti Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 3-kurs A guruh talabasi

Sharipova N.R

Ustoz:

Annotatsiya: Mazkur maqolada 6–7 yoshli bolalarda mavsumiy o'zgarishlarni kuzatish orqali tabiatga bo'lgan qiziqishni rivojlantirishning pedagogik ahamiyati yoritilgan. Tadqiqotda maktabgacha yoshdagi bolalarning bilish faoliyatini faollashtirishda tabiat hodisalarini bevosita kuzatishning roli tahlil qilinadi. Mavsumiy kuzatishlar asosida bolalarda ekologik ong, estetik did, nutqiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish imkoniyatlari asoslab beriladi. Shuningdek, kuzatish jarayonida qo'llaniladigan samarali pedagogik usullar, jumladan, sayrlar, suhbatlar, ijodiy topshiriqlar va ko'rgazmali vositalarning ta'limiy-ta'limiy ahamiyati ochib beriladi. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta'lim muassasalarida tabiat bilan tanishtirish mashg'ulotlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: 6–7 yoshli bolalar, mavsumiy o'zgarishlar, tabiatni kuzatish, maktabgacha ta'lim, ekologik tarbiya, bilish faolligi, nutqiy rivojlanish, pedagogik usullar.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashda tabiat bilan tanishtirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, 6–7 yoshli bolalarda atrof-muhit hodisalarini anglash, kuzatish va tahlil qilish qobiliyatlari faol shakllanadigan davr bo'lib, ushbu bosqichda tabiatga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish keyingi ta'lim jarayonlari uchun mustahkam poydevor yaratadi. Tabiat hodisalarini, jumladan mavsumiy o'zgarishlarni tizimli kuzatish bolalarda bilish faolligini oshirish, ekologik ong va mas'uliyatni shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Pedagogik tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, bolalik davrida tabiat bilan bevosita muloqot qilish orqali olingan bilimlar uzoq muddat saqlanib qoladi va shaxsning dunyoqarashi shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Mavsumiy o'zgarishlar — fasllarning almashinuvi, ob-havo holatlari, o'simlik va hayvonot dunyosidagi davriy jarayonlar bolalar uchun tushunarli va qiziqarli bo'lgan real hodisalardir. Ana shu hodisalarni kuzatish orqali bolalarda sabab–oqibat munosabatlarini anglash, solishtirish va umumlashtirish ko'nikmalari rivojlanadi. N.K. Krupskaya ta'kidlaganidek, “bolaning tabiatni bilishi uning atrof-muhitga ongli munosabatini shakllantirishning asosiy manbalaridan biridir” [1].

6–7 yoshli bolalar bilan ishlashda mavsumiy kuzatishlarni maqsadli tashkil etish alohida ahamiyatga ega. Bu yosh davrida bolalar ko'proq ko'rganini, eshitganini va his

qilganini eslab qoladi. Shuning uchun tabiatdagi o'zgarishlarni faqat og'zaki tushuntirish emas, balki amaliy kuzatishlar orqali o'rgatish pedagogik jihatdan samaraliroq hisoblanadi. Masalan, kuz faslida barglarning rang o'zgarishi, qishda qor yog'ishi, bahorda gullarning ochilishi va yozda mevalarning pishishi bolalarda tabiatning uzviy rivojlanishi haqidagi dastlabki ilmiy tasavvurlarni shakllantiradi.

Zamonaviy maktabgacha ta'lim konsepsiyalarida ekologik tarbiya muhim yo'nalish sifatida e'tirof etilmoqda. A.V. Zaporozetsning fikricha, maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiat hodisalarini kuzatish asosida shakllangan bilim va tasavvurlar ularning hissiy-irodaviy rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2]. Bu jarayonda bolalarda tabiatga nisbatan mehr, ehtiyotkorlik va mas'uliyat hissi shakllanadi, bu esa ekologik madaniyatning dastlabki ko'rinishi sifatida namoyon bo'ladi.

Shu nuqtai nazardan, 6–7 yoshli bolalarda mavsumiy o'zgarishlarni kuzatish orqali tabiatga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish masalasi ilmiy-pedagogik jihatdan dolzarb hisoblanadi. Ushbu yondashuv bolalarning nafaqat bilim doirasini kengaytiradi, balki ularning nutqiy rivoji, estetik didi va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur ilmiy maqolaning kirish qismida aynan ushbu masalaning nazariy asoslari va pedagogik ahamiyati yoritiladi.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, pedagogik kuzatish va taqqoslash metodlaridan foydalanildi. 6–7 yoshli bolalar bilan olib borilgan mavsumiy kuzatishlar asosida ularning tabiatga bo'lgan qiziqish darajasi o'rganildi. Tajriba-sinov ishlari davomida suhbat, savol-javob va ijodiy topshiriqlar orqali bolalarning bilish faolligi baholandi. Olingan natijalar tahlil qilinib, umumlashtirish va xulosa chiqarish metodlari yordamida ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Asosiy qism

6–7 yoshli bolalarda tabiatga bo'lgan qiziqishni shakllantirishda mavsumiy o'zgarishlarni kuzatish muhim pedagogik omil hisoblanadi. Ushbu yosh davri bolalarning bilish jarayonlari, xususan, idrok, tafakkur va nutqning faol rivojlanishi bilan xarakterlanadi. Mavsumiy kuzatishlar bolalarga tabiat hodisalarini bevosita anglash, ularni solishtirish va umumlashtirish imkonini beradi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, maktabgacha yoshda tabiat bilan uzviy aloqada tashkil etilgan ta'lim bolalarda barqaror bilish motivatsiyasini shakllantiradi [3].

Mavsumiy o'zgarishlarni kuzatish jarayoni tizimli va bosqichma-bosqich tashkil etilganda yuqori samaradorlikka ega bo'ladi. Masalan, yil fasllariga mos ravishda sayrlar uyushtirish, ob-havo holatini kundalik asosida qayd etish, o'simlik va hayvonot dunyosidagi o'zgarishlarni muhokama qilish bolalarning diqqatini tabiatga yo'naltiradi. Ushbu faoliyatlar davomida bolalar sabab-oqibat bog'liqliklarini tushunishga harakat qiladi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, real kuzatuvlarga asoslangan mashg'ulotlar bolalarning abstrakt tushunchalarni o'zlashtirishini yengillashtiradi [4].

6–7 yoshli bolalar bilan olib boriladigan mavsumiy kuzatishlar faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, ularning hissiy va ijtimoiy rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tabiat hodisalarini kuzatish jarayonida bolalarda hayratlanish, qiziqish va

quvonch kabi ijobiy hissiyotlar yuzaga keladi. Bu esa ularning o'quv faoliyatiga bo'lgan munosabatini mustahkamlaydi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, hissiy jihatdan boyitilgan ta'lim muhiti bolalarning mustaqil fikrlash va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantiradi [5].

Mavsumiy kuzatishlar orqali bolalarda ekologik tarbiya asoslarini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega. Ekologik tarbiya bolalarga tabiatni asrash, unga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, tirik organizmlarga g'amxo'rlik ko'rsatish ko'nikmalarini singdiradi. Masalan, bahor faslida nihollarni parvarish qilish, yozda suvdan tejamkor foydalanish, kuzda barglarni yig'ishtirish kabi faoliyatlar bolalarda mas'uliyat hissini kuchaytiradi. Zamonaviy manbalarda ta'kidlanishicha, ekologik ongning ilk unsurlari aynan maktabgacha yosh davrida shakllanadi va keyingi ta'lim bosqichlarida mustahkamlanadi [6].

Pedagogik jarayonda mavsumiy kuzatishlarni samarali tashkil etish uchun turli metod va vositalardan foydalanish tavsiya etiladi. Kuzatish jarayonini suhbat, savol-javob, rasmlar chizish, hikoya tuzish va rolli o'yinlar bilan uyg'unlashtirish bolalarning faolligini oshiradi. Masalan, bolalardan "Nima uchun qishda daraxtlarda barg bo'lmaydi?" yoki "Bahorda tabiatda qanday o'zgarishlar bo'ladi?" kabi savollar orqali ularning fikrlash jarayoni faollashtiriladi. Bunday yondashuv bolalarda nutqiy rivojlanish va mantiqiy tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy maktabgacha ta'lim amaliyotida raqamli texnologiyalarni mavsumiy kuzatishlar bilan uyg'unlashtirish ham ijobiy natijalar bermoqda. Qisqa videolar, animatsiyalar va interaktiv taqdimotlar bolalarga tabiat hodisalarini yanada tushunarli tarzda namoyish etadi. Biroq mutaxassislar real tabiatni bevosita kuzatish virtual vositalardan ustun bo'lishi lozimligini ta'kidlaydi, chunki jonli kuzatuv bolalarning hissiy tajribasini boyitadi va bilimlarni mustahkamroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Mavsumiy kuzatishlarning yana bir muhim jihati — bolalarda vaqt tushunchasini shakllantirishdir. Fasllarning almashinuvi orqali bolalar vaqtning uzluksizligi va davriyligini anglay boshlaydi. Bu esa ularning umumiy intellektual rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, vaqt tushunchasini tabiat hodisalari bilan bog'lab o'rgatish bolalar uchun eng samarali usullardan biridi.

Shuningdek, mavsumiy o'zgarishlarni kuzatish jarayonida ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish muhim ahamiyatga ega. Uy sharoitida olib boriladigan oddiy kuzatishlar, masalan, ob-havo haqida suhbatlashish yoki uy o'simliklarini parvarish qilish bolalarning bilimlarini mustahkamlaydi. Pedagog va ota-onalar hamkorligi ta'lim jarayonining uzluksizligini ta'minlab, bolalarda tabiatga bo'lgan barqaror qiziqishni shakllantiradi.

Xulosa: Umuman olganda, 6–7 yoshli bolalarda mavsumiy o'zgarishlarni kuzatish orqali tabiatga bo'lgan qiziqishni rivojlantirish ko'p qirrali pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon bolalarning bilish faolligini oshirish, ekologik ongini shakllantirish, nutqiy va hissiy rivojini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tizimli va maqsadli tashkil etilgan mavsumiy kuzatishlar maktabgacha ta'lim sifatini oshirishning samarali vositalaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Krupskaya N.K. Pedagogicheskie sochineniya. – M. : Pedagogika, 1988. – 320 s.
2. Zaporozhets A.V. Psixologiya razvitiya rebyonka. – M. : Prosveshchenie, 1986. – 256 s.
3. Siraj-Blatchford J., Smith K. Early Childhood Education for Sustainability. – London : Routledge, 2021. – 210 p.
4. Fleer M., Pramling N. A Cultural-Historical Study of Children Learning Science. – Dordrecht : Springer, 2022. – 198 p.
5. Edwards S. Play-Based Learning and Intentional Teaching in Early Childhood. – Melbourne : Oxford University Press, 2020. – 185 p.
6. Davis J. Young Children and the Environment: Early Education for Sustainability. – Cambridge : Cambridge University Press, 2023. – 240 p.